

Sygn. akt I CSK 439/10

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 kwietnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z powództwa Krzysztofa S.
przeciwko Antoniemu R.
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 29 kwietnia 2011 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku
Sądu Okręgowego
z dnia 6 listopada 2009 r.,

- 1) oddala skargę kasacyjną;**
- 2) zasądza od powoda na rzecz pozwanego 1.800 (tysiąc osiemset) zł tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód Krzysztof S. wniósł o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego - wyroku Sądu Apelacyjnego z 23 maja 2003 r., sygn. akt I ACa 383/03, zasądającego solidarnie od niego oraz Mariusza S., Małgorzaty S. i Marii S. na rzecz Antoniego R. kwotę 51.600 zł z ustawowymi odsetkami od 27 marca 1999 r. i z kosztami procesu.

Pozwany Antoni R. wniósł o oddalenie powództwa przy zasądzeniu na jego rzecz kosztów procesu.

Wyrokiem z 12 grudnia 2008 r. Sąd Rejonowy oddalił powództwo i zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 3.600 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania, a wyrokiem z 6 listopada 2009 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację powoda od tego wyroku i zasądził od niego na rzecz pozwanego kwotę 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Orzeczenia Sądów obu instancji zapadły po ustaleniu, że 25 września 1998 r. zmarł ojciec powoda, Edward S., a 23 marca 1999 r. powód złożył przed notariuszem oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Sąd Rejonowy w N. postanowieniem z 4 listopada 1999 r. stwierdził, że spadek po Edwardzie S. nabyli Krzysztof S., Mariusz S., Małgorzata S. i Maria S. W sentencji postanowienia spadkowego Sąd ten nie zaznaczył ograniczenia odpowiedzialności spadkobierców wynikającego z przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, zaś postanowieniem z 20 lipca 2004 r. odrzucił wniosek o uzupełnienie postanowienia w tym zakresie i wyjaśnił, że wzmiankę o ograniczeniu odpowiedzialności spadkobierców do wartości czynnej spadku ustalonej w spisie inwentarza umieszcza się w tytule wykonawczym przy nadaniu klauzuli wykonalności. Na podstawie postanowienia z 20 lipca 2004 r. sporządzony został spis inwentarza spadku po Edwardzie S.

W pozwie z 10 marca 2002 r. wniesionym do Sądu Okręgowego w O. i zarejestrowanym do sygn. akt I C 257/02, Antoni R. domagał się zasądzenia na jego rzecz od Krzysztofa S., Mariusza S., Małgorzaty S. i Marii S. solidarnie kwoty 51.600 zł z ustawowymi odsetkami od 31 stycznia 1997 r. i kosztów procesu, tytułem zwrotu pożyczki udzielonej Edwardowi S., którego pozwani są

spadkobiercami. Wyrokiem z 23 maja 2003 r. (sygn. akt I ACa 383/03) Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w O. oddalający powództwo w tej sprawie w ten sposób, że zasądził od Krzysztofa S., Mariusza S., Małgorzaty S. i Marii S. na rzecz Antoniego R. kwotę 51.600 zł z ustawowymi odsetkami od 27 marca 1999 r. do dnia zapłaty, nie zastrzegając pozwanym w trybie art. 319 k.p.c. prawa do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. Mariusz S. (brat powoda w niniejszej sprawie) 11 grudnia 2003 r. wniósł o ograniczenie wykonalności w stosunku do siebie wyroku Sądu Apelacyjnego z 23 maja 2003 r. do wysokości masy czynnej spadku. Wyrokiem z 13 kwietnia 2005 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił to powództwo (sygn. akt I C 2018/03), zaś wyrokiem z 17 marca 2006 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację Mariusza S. od tego orzeczenia (sygn. akt I ACa 57/06). Powód spłacił długi obciążające go jako spadkobiercę jedynie do wartości masy czynnej spadku. Ponieważ długi pozostawione przez spadkodawcę znacznie przewyższają wartość spadku, komornik dotychczas nie wyegzekwował na rzecz Antoniego R. żadnej kwoty.

Sąd Okręgowy zaakceptował także ocenę prawną sprawy dokonaną przez Sąd Rejonowy. Sąd wskazał, że przytoczona w uzasadnieniu pozwu podstawa prawna powództwa z art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c. może się odnosić jedynie do zdarzeń, na których oparto nadanie klauzuli wykonalności, niweczących obowiązek dłużnika spełnienia na rzecz wierzyciela świadczenia oznaczonego w tytule wykonawczym. Zdaniem Sądu, możliwość wykazywania, że sam tytuł wykonawczy zawiera treść nie odpowiadającą istotnemu stanowi rzeczy przynajmniej od daty nadania klauzuli wykonalności nie dotyczy tytułów egzekucyjnych, które chroni powaga rzeczy osądzonej.

Przepis art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. uprawnia dłużnika do wytoczenia powództwa przeciwegzekucyjnego, jeśli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane. W niniejszej sprawie nie wykazano okoliczności niweczących zobowiązanie, jak np. wykonanie zobowiązania, potrącenie, odnowienie, zwolnienie z długu. Sporządzenie spisu inwentarza spadku już po nadaniu wyrokowi zasądzającemu świadczenie klauzuli wykonalności nie stanowi zdarzenia

skutkującego wygaśnięciem zobowiązania. Ograniczenie odpowiedzialności za długi spadkowe do wysokości masy czynnej spadku, wynikające z przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1016 k.c.), nie znalazło odzwierciedlenia w trybie art. 319 k.p.c. w wyroku uwzględniającym powództwo, chociaż oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza zostało złożone przez powoda przed wydaniem spornego tytułu wykonawczego. To, że wyegzekwowane zostały inne zobowiązania powoda dotyczące długów jego ojca do wysokości stanu czynnego spadku również nie stanowi podstawy umożliwiającej uwzględnienie powództwa. Powództwo przeciwegzekucyjne nie może zmierzać do zmiany orzeczenia, uznanego przez powoda za wadliwe, nie jest to bowiem kolejny środek zaskarżenia. Powództwa określone w art. 840 k.p.c. są środkami merytorycznej obrony przed egzekucją. Nie prowadzą one do ponownego, merytorycznego rozpoznania sprawy zakończonej prawomocnym wyrokiem, nie mogą zatem podważać treści orzeczenia sądowego zaopatrzonego w klauzulę wykonalności.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego z 6 listopada 2009 r. wniósł powód. Powód zarzucił, że zaskarżony przez niego w całości wyrok Sądu Okręgowego zapadł z naruszeniem przepisów prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), to jest: - art. 1018 § 1, § 2 i § 3 k.c. oraz art. 1015 § 1 i § 2 k.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, iż złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza wywołuje skutki prawne wynikające z art. 1031 § 2 k.c. dopiero wówczas, gdy zastrzeżenie takie zostanie uczynione w sentencji orzeczenia sądowego o stwierdzeniu nabycia spadku bądź w sentencji orzeczenia sądowego będącego podstawą prowadzenia egzekucji przeciwko spadkobiercy dłużnika, podczas gdy z przepisów art. 1012-1024 k.c. wynika, iż ustawodawca uzależnił skuteczność złożonego oświadczenia woli o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza od jego złożenia w ustawowym terminie (art. 1015 k.c.) oraz we właściwej formie (art. 1018 k.c.); - art. 1031 § 2 k.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, iż złożone przez powoda oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza nie wywołało skutku prawnego w postaci faktycznego ograniczenia jego odpowiedzialności za długi spadkowe po jego ojcu. Powód zarzucił nadto, że zaskarżony wyrok został wydany z naruszeniem przepisów

postępowania, mającym istotny wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), to jest: - art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. poprzez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że sporządzenie spisu inwentarza po ojcu powoda oraz spłacenie przez powoda obciążających go jako spadkobiercę długów ojca w wysokości przekraczającej wartość tzw. stanu czynnego spadku nie stanowią zdarzeń, które, jako mające miejsce po powstaniu tytułu wykonawczego, sprawiają, iż zobowiązanie w nim wyrażone nie może być egzekwowane; - art. 319 k.p.c. poprzez błędną wykładnię i przyjęcie, że brak zastrzeżenia w wyroku wzmianki o ograniczeniu odpowiedzialności pozwanego zgodnie z tym przepisem wyłącza wytoczenie powództwa przeciwegzekucyjnego; - art. 640 § 1 i § 2, art. 641 § 1-4, art. 643 oraz art. 644 k.p.c. poprzez ich błędną wykładnię prowadzącą do przyjęcia, iż złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza wywołuje skutki prawne wynikające z art. 1031 § 2 k.c. dopiero wówczas, gdy zastrzeżenie takie zostanie uczynione w sentencji orzeczenia sądowego o stwierdzeniu nabycia spadku bądź w sentencji orzeczenia sądowego będącego podstawą prowadzenia egzekucji przeciwko spadkobiercy dłużnika, podczas gdy z przepisów art. 640 § 1 i § 2, art. 641 § 1 - 4, art. 643 oraz art. 644 k.p.c. wynika, iż ustawodawca uzależnił skuteczność złożonego oświadczenia woli o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza od jego złożenia przed właściwym organem, we właściwej formie oraz z odpowiednią treścią.

Powód wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego z 6 listopada 2009 r. oraz wyroku Sądu Rejonowego w W. z 12 grudnia 2008 r. i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w W. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Z art. 398¹³ § 1 k.p.c. wynika, że Sąd Najwyższy rozpoznając skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia z urzędu bierze jednak pod uwagę nieważność postępowania. Powód nie sformułował w skardze kasacyjnej zarzutu, który by wskazywał na nieważność postępowania, ale skoro pozwany w toku postępowania zarzucał, że rozpoznaniu sprawy stoi na przeszkodzie powaga rzeczy osądzonej (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. i art. 379 pkt 3 k.p.c.), to trzeba się odnieść do

argumentów, którymi zarzut ten uzasadniał. Pozwany twierdził, że powaga rzeczy osądzonej w sprawie wszczętej przez powoda jest konsekwencją wcześniejszego rozpoznania sprawy z powództwa Mariusza S. o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego, która zakończyła się prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w K., do sygn. I C 2018/03, oddalającym powództwo, od którego apelacja została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego z 17 marca 2006 r., do sygn. I ACa 57/06. Na zarzut powagi rzeczy osądzonej można się powołać wtedy, gdy sprawa między tymi samymi stronami o to samo roszczenie zostanie prawomocnie osądzona. Sprawa niniejsza i sprawa zakończona przed Sądem Okręgowym w K. toczyły się w różnym układzie podmiotowym, a nadto żądania pozwów w obu tych sprawach nie były tożsame, gdyż Mariusz S. domagał się pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego - wyroku Sądu Apelacyjnego z 23 maja 2003 r., w części dotyczącej jego osoby, a powód w niniejszej sprawie domaga się pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego, bez jakiegokolwiek ograniczenia podmiotowego i w warunkach, gdy pozostaje dłużnikiem solidarnym z innymi osobami. Zakończenie postępowania w sprawie z powództwa Mariusza S. nie stało zatem na przeszkodzie merytorycznemu rozpoznaniu niniejszej sprawy.

Skarżący nie zgłosił zarzutów zmierzających do zakwestionowania czynności procesowych podjętych w sprawie przez Sąd drugiej instancji, w tym i takich, które by prowadziły do podważenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Ocena zarzutów mieszczących się w zakresie pierwszej z podstaw kasacyjnych (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) musi być zatem odniesiona do tych faktów, które Sądy obu instancji przyjęły za podstawę subsumcji.

2. Status powoda, jako spadkobiercy Edwarda S. niewątpliwie wynika z postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, w którym sąd nie orzekł o przyjęciu spadku przez spadkobierców Edwarda S. wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza.

Zakres kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzeniu nabycia spadku i treść postanowienia kończącego to postępowanie wyznacza brzmienie art. 670 i 677 k.p.c. Przepisy te stanowią, że sąd spadku musi wyjaśnić z urzędu, kto i z jakiego tytułu jest spadkobiercą, a w orzeczeniu wymienić, poza spadkodawcą, wszystkich

spadkobierców oraz ich udziały. W stosunku do spadków otwartych przed 14 lutego 2001 r. sąd ma także obowiązek ustalenia, czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i który ze spadkobierców spełnia kryteria ustawowe do jego dziedziczenia (postanowienie Sądu Najwyższego z 12 lipca 2002 r., V CKN 1093/00, niepubl.). Dla sądu zmierzającego do wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku kwestia, czy zostały złożone oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku ma znaczenie tylko o tyle, o ile warunkuje ustalenie, czy doszło do definitywnego nabycia spadku. Do czasu złożenia tych oświadczeń lub upływu terminu do ich złożenia, nabycie spadku - chociaż *ex lege* - nie jest ostateczne (art. 1026 k.c.). Z art. 1012 k.c. wynika, że spadkobierca może przyjąć spadek bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (przyjęcie proste) lub przyjąć spadek z ograniczeniem tej odpowiedzialności (przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza), albo też spadek odrzucić. Złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku oraz treść tego oświadczenia, to zdarzenia istotne z punktu widzenia odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe. Zagadnienie nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza nie ma natomiast żadnego znaczenia dla samego stwierdzenia nabycia spadku i określenia zakresu dziedziczenia przez poszczególnych spadkobierców. Nie stanowi także w tym postępowaniu kwestii prejudycjalnej. Określenie w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, że spadek został przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza, nie przesądzałoby definitywnie zakresu odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe, bowiem w określonych sytuacjach spadkobierca może utracić przywilej ograniczonej odpowiedzialności za długi (art. 1031 § 2 zd. 2 oraz art. 1032 § 2 k.c.). Powstałby wówczas problem istnienia ograniczenia odpowiedzialności spadkobiercy wynikającego z prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w sytuacji, gdy na podstawie przepisów prawa materialnego ograniczenie to przestałoby istnieć lub też istniałoby, ale w innych granicach. Z tych przyczyn w uchwale z 13 października 2010 r. III CZP 64/10 (Biul. SN 2010, nr 10, s. 6), tak samo jak wcześniej w postanowieniu z 19 kwietnia 2002 r., III CKN 543/01 (niepubl.), Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że w przepisach ustawowych brak jest podstawy, która by wymagała orzeczenia w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku o jego nabyciu wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza. Taką podstawę

tworzy jedynie § 145 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23 lutego 2007 r. regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. 2007, Nr 38, poz. 249. Zakres zastosowania tego przepisu jest ograniczony do sytuacji, gdy niejako przy okazji głównego nurtu postępowania ujawnia się fakt nabycia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Nie dotyczy zaś wypadku, gdy do takiego ujawnienia nie doszło albo nabycie spadku nastąpiło nie z dobrodziejstwem inwentarza, lecz wprost. Brak zaznaczenia może być uznany za naruszenie przepisu § 145 ust. 2 regulaminu sądowego, ale nie stanowi ono jednak uchybienia procesowego i powinno być ocenione jedynie w sensie techniczno-organizacyjnym związanym z redakcją sentencji postanowienia.

3. Trafnie zauważył skarżący, że złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku wprost lub z dobrodziejstwem inwentarza kształtuje sytuację materialnoprawną spadkobiercy i decyduje o zakresie jego odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte przez spadkodawcę. Z przepisów art. 1012-1024 k.c. wynika, że ustawodawca uzależnił skuteczność złożonego oświadczenia woli o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza od jego złożenia w ustawowym terminie (art. 1015 k.c.) oraz we właściwej formie (art. 1018 k.c.). Gdyby spadkodawcy dłużnika zaspokoił jego wierzycieli dobrowolnie albo gdyby wierzyciele ci nie kwestionowali ograniczonej w stosunku do nich odpowiedzialności spadkobierców dłużnika, to kwestie związane ze stosowaniem art. 1012-1024 k.c. oraz art. 1015 k.c. nie byłyby przedmiotem oceny sądu w jakimkolwiek postępowaniu. W sytuacji gdy między wierzycielami dłużnika-spadkodawcy a jego spadkobiercami dojdzie do sporu o wierzytelność, którą spadkobiercy dłużnika mieliby zaspokoić, to w postępowaniu zmierzającym do rozstrzygnięcia tego sporu okoliczności dotyczące złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza współkształtują podstawę faktyczną rozpoznawanej sprawy, pod warunkiem jednak, że zostaną powołane i ustalone przez sąd. Jeżeli wierzyciel spadkodawcy dochodzi od jego spadkobierców wykonania zobowiązania zaciągniętego przez spadkodawcę, to spadkobierca w ramach podstawy faktycznej istotnej dla rozstrzygnięcia sprawy winien ujawnić okoliczności świadczące o ograniczeniu jego odpowiedzialności za długi spadkowe do wartości masy czynnej spadku, bowiem przepisy określające konsekwencje oświadczenia o przyjęciu spadku

z dobrodziejstwem inwentarza stosowane są w relacji wierzyciel spadkodawcy i jego spadkobierca w tym postępowaniu, w którym ma być przesądzona kwestia istnienia konkretnego zobowiązania i odpowiedzialności za nie. Orzeczenie sądowe wydane w sporze pomiędzy wierzycielem spadkodawcy i jego spadkobiercami, o ile uwzględnia powództwo, to staje się tytułem egzekucyjnym pozwalającym wierzycielowi na prowadzenie egzekucji w celu przymusowego ściągnięcia zasądzonej wierzytelności z majątków spadkobierców z ograniczeniem ich odpowiedzialności do wartości masy czynnej spadku lub bez takiego ograniczenia, gdyby nie zostało na rzecz spadkobiercy zastrzeżone, na przykład z uwagi na ujawnienie się w toku postępowania okoliczności, o których mowa w art. 1031 § 2 zd. 2 i art. 1032 § 2 k.c.

Jeśli dłużnikowi zobowiązania, z uwagi na okoliczności faktyczne istniejące już w czasie prowadzenia sporu o to zobowiązanie (istnienie i wysokość) oraz zakres odpowiedzialności za nie, przysługiwała możliwość powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności w stosunku do wierzyciela, to tego rodzaju uprawnienie musi być dla niego zastrzeżone już w samym tytule egzekucyjnym, zgodnie z art. 319 k.p.c. Z przepisu tego wynika, że jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność tylko z określonych przedmiotów majątkowych lub do wysokości wartości tych przedmiotów, sąd może uwzględnić powództwo, zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności. W orzecznictwie sądowym jednoznacznie wskazuje się, że przewidziane w tym artykule zastrzeżenie odnosi się również do przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, a sąd jest obowiązany zamieścić w wyroku to zastrzeżenie z urzędu, i to także wtedy, gdyby okoliczność decydująca o ograniczeniu odpowiedzialności ujawniła się lub powstała w toku postępowania apelacyjnego (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z 7 maja 1971 r., I PR 426/70, OSNCP 1972, nr 4, poz. 67; z 9 września 1976 r., IV PR 135/76, OSNCP 1977, nr 4, poz. 80; z 22 października 1977 r., II CR 335/77, OSNC 1978, nr 9, poz. 159).

Złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza przez spadkobierców dłużnika może mieć miejsce już po wydaniu orzeczenia przesądzającego kwestię odpowiedzialności dłużnika za konkretne zobowiązanie. W takim przypadku spadkobiercy dłużnika w postępowaniu klauzulowym, na

podstawie art. 792 k.p.c., mogą uzyskać orzeczenie stwierdzające ograniczenie ich odpowiedzialności za zobowiązanie.

Zupełnie wyjątkowo oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza może być złożone przez spadkobierców dłużnika już po zakończeniu postępowania klauzulowego. W obowiązującym stanie prawnym nie ma jednak możliwości dokonania zmiany prawomocnego postanowienia w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności stosownie do art. 792 k.p.c., na wniosek spadkobierców dłużnika złożony po nadaniu tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko nim i zastrzeżenia im w klauzuli wykonalności możliwości powoływania się na ograniczoną odpowiedzialność za zobowiązania dłużnika. Nie ma również podstaw do przyznania spadkobiercom dłużnika uprawnienia do powoływania się w toku egzekucji na ograniczoną odpowiedzialność za zobowiązanie, o ile uprawnienie to nie zostanie dla nich zastrzeżone w samym tytule wykonawczym. Z tych przyczyn w uchwale z 3 września 1985 r., III CZP 49/85 (OSNCP 1986, nr 7-8, poz. 109), Sąd Najwyższy przyjął, że spadkobierca dłużnika, który - po nadaniu przeciwko niemu klauzuli wykonalności - złożył oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza, nie może skutecznie żądać ograniczenia klauzuli wykonalności do wartości stanu czynnego spadku (art. 1031 § 2 k.c.), bez względu na to, czy dokonano, czy też nie dokonano spisu inwentarza. Natomiast może on wytoczyć powództwo z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Stan faktyczny, do którego odnosiła się uchwała z 3 września 1985 r. nie był typowy i nie może być zestawiany z okolicznościami niniejszej sprawy, w której do złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza doszło przed wydaniem tytułu egzekucyjnego przeciwko spadkobiercom dłużnika.

4. Z art. 803 k.p.c. wynika, że tytuł wykonawczy stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji o całe objęte nim roszczenie i ze wszystkich części majątku dłużnika, chyba że z jego treści wynika co innego. Jeżeli takim tytułem jest prawomocny wyrok zasądający świadczenie, to w relacjach między stronami korzysta on z tych atrybutów, które są właściwe prawomocności (art. 366 k.p.c.). Gdyby w postępowaniu rozpoznawczym nie zostało pozwanemu zastrzeżone uprawnienie do powołania się na ograniczenie odpowiedzialności za zasądzone świadczenie wynikające z okoliczności, które istniały w czasie, gdy toczyło się

postępowanie rozpoznawcze, to do okoliczności tych po zakończeniu postępowania wracać już nie można. W uzasadnieniu wyroku z 9 września 1976 r., IV PR 135/76, OSNC 1977, nr 4, poz. 80, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że w razie niezamieszczenia w sentencji wyroku wzmianki o ograniczonej odpowiedzialności dłużnika za zobowiązanie, przepis art. 319 k.p.c. nie stoi na przeszkodzie temu, aby dłużnik w innym postępowaniu dochodził uprawnień wynikających z ograniczenia zakresu jego odpowiedzialności materialnej i wskazał, że mógłby to być np. proces o ustalenie. Ze stanowiskiem tym trudno się zgodzić, bowiem wyrok wydany w sprawie o ustalenie nie może prowadzić do podważenia, czy choćby ograniczenia uprawnień, które dla wierzyciela wynikają z wydanego mu tytułu wykonawczego, stosownie do zacytowanego wyżej art. 803 k.p.c. W takiej sytuacji powództwo opozycyjne dłużnika także nie miałoby podstaw. Z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. wynika bowiem, że dłużnik może żądać pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności w całości lub części albo ograniczenia, jeżeli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane. Gdy tytułem jest orzeczenie sądowe, dłużnik może oprzeć powództwo także na zdarzeniach, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy. Powszechny jest pogląd, że użyty w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. zwrot „zdarzenie” oznacza zjawiska i stany świata zewnętrznego oraz objawy wewnętrznego życia stron, z którymi pozytywne przepisy prawa materialnego łączą wygaśnięcie zobowiązań albo które powodują niemożność egzekwowania świadczeń wynikających z tytułu egzekucyjnego. Powołanie się w pozwie o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności na określone zdarzenia następuje w formie zarzutów, które prowadzą do podważenia podstawy egzekucji przez wykazanie, że zobowiązanie nie istnieje lub - z przyczyn materialnoprawnych - nie może być egzekwowane. Za zdarzenie, wskutek którego „zobowiązanie nie może być egzekwowane” Sąd Najwyższy uznał każde zdarzenie powodujące wygaśnięcie zobowiązania, a ponadto odroczenie uiszczenia świadczenia przez wierzyciela oraz przemijającą niemożliwość świadczenia, która nie zwalnia jednak dłużnika z zobowiązania, lecz powoduje tylko odroczenie jego wykonania.

Za utrwalony należy uznać pogląd, że ustalenie, czy istnieje spadek (majątek) pozwalający na zaspokojenie zobowiązania spadkodawcy-dłużnika ma

miejsce w postępowaniu egzekucyjnym. Pod tym względem art. 319 k.p.c. nie modyfikuje reguł odpowiedzialności dłużnika w stosunku do tych, które mają zastosowanie do dłużnika odpowiadającego za zobowiązanie bez ograniczeń. Dla sądu procesowego na etapie rozpoznania sporu o istnienie konkretnego zobowiązania nie ma znaczenia okoliczność, jakim majątkiem dysponuje dłużnik, bo ustalenie tego następuje w postępowaniu egzekucyjnym. Podobnie rzecz się przedstawia, gdy dochodzi do zastosowania art. 319 k.p.c. Do kognicji sądu procesowego nie należy badanie, czy istnieje majątek (spadek) pozwalający na zaspokojenie przypadającej na rzecz wierzyciela należności. Z tych przyczyn w wyroku z 15 listopada 1996 r., II CKN 7/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 39, Sąd Najwyższy stwierdził, że zastrzeżenie pozwanemu w wyroku prawa do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności (art. 319 k.p.c.) nie może stanowić podstawy powództwa opozycyjnego z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Natomiast dłużnik może w toku postępowania egzekucyjnego powołać się na istniejące ograniczenia jego odpowiedzialności prowadzące do umorzenia postępowania (art. 837 i art. 825 pkt 3 *in fine* k.p.c.). Powoływanie się przez dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym na ograniczenie odpowiedzialności w warunkach określonych w art. 837 k.p.c. jest możliwe tylko wtedy, gdy w tytule wykonawczym zostało dla niego zastrzeżone stosowne uprawnienie. Jeśli w tytule wykonawczym dla dłużnika nie zastrzeżono takiego uprawnienia, to w toku postępowania egzekucyjnego dłużnik nie może – z powołaniem się na wyczerpanie granic jego odpowiedzialności za egzekwowane zobowiązanie - żądać umorzenia egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 *in fine* i art. 837 k.p.c. Może się zdarzyć, że kwestia wyczerpania się granic odpowiedzialności dłużnika za konkretne zobowiązanie do wysokości masy czynnej spadku w związku ze sporządzeniem spisu inwentarza i powołaniem się przez wierzycieli na okoliczności, o jakich mowa art. 1031 § 2 zd. 2 k.c. i art. 1032 § 2 k.c. będzie wymagała rozstrzygnięcia w postępowaniu procesowym, nie zaś przez organ egzekucyjny. Powołanie się w takim postępowaniu przez dłużnika na to, że jego odpowiedzialność za zobowiązanie jest ograniczona jest jednak możliwe tylko wtedy, gdy uprawnienie takie zastrzeżone zostało na jego rzecz w tytule wykonawczym. Na drodze powództwa opozycyjnego nie można bowiem uzyskać

zmiany brzmienia tytułu wykonawczego wydanego przeciwko dłużnikowi i to z powołaniem się na okoliczności, które powstały zanim jeszcze doszło do wydania tytułu wykonawczego.

Sporządzeniu spisu inwentarza po Edwardzie S. oraz spłaceniu przez powoda obciążających go, jako spadkobiercę, długów Edwarda S. w wysokości przekraczającej wartość stanu czynnego spadku można by przypisać charakter zdarzeń, których wystąpienie po powstaniu tytułu wykonawczego sprawiło, że stwierdzone tytułem zobowiązanie nie może być egzekwowane tylko wówczas, gdyby brzmienie tytułu wykonawczego czyniło te zdarzenia doniosłymi dla biegu i granic egzekucji. Skoro w tytule wykonawczym nie zastrzeżono dla powoda możliwości powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności za stwierdzone tytułem zobowiązanie, to sporządzenie spisu inwentarza i spłacenie długów spadkowych w granicach masy czynnej spadku nie ma znaczenia dla egzekucji zobowiązania, które jest egzekwowane bez ograniczenia. Złożone przez powoda oświadczenia o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza wywołało skutek prawny w postaci faktycznego ograniczenia jego odpowiedzialności za długi spadkowe ojca, ale w stosunku do tych wierzycieli, wobec których powód skutecznie procesowo powołał się na to ograniczenie na etapie postępowania rozpoznawczego lub klauzulowego (art. 319 k.p.c. i art. 792 k.p.c.).

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji. Podstawą orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego był art. 98 § 1 i § 3 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu (Dz. U. 2002, nr 163, poz. 1348).